

LUNDS UNIVERSITET

Litteraturvetenskapliga institutionen

Handledare: Torbjörn Forslid

2012-01-12

Författare: Stina Kylhammar

Kurskod: LIVK11

PARNASSEN I PRESSEN

**MOTTAGANDET AV DE SVENSKA NOBELPRISTAGARNA I
LITTERATUR**

INNEHÅLL

INLEDNING	3
SYFTE, METOD OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
MATERIAL OCH AVGRÄNSNINGAR	4
FORSKNINGSÖVERSIKT	5
DISPOSITION	7
ANALYS	7
MODER SVEAS GUDDOTTER: SELMA LAGERLÖF	8
SOM SVENSK HAR HAN FÅTT VÄNTA: VERNER VON HEIDENSTAM	10
ICKE BLOTT RÄTTMÄTIGT UTAN VACKERT: ERIK AXEL KARLFELDT	12
SKYGG STILBRYTARE OCH STILSKAPARE: PÄR LAGERKVIST	14
ÄR HON INTE BEDÅRANDE: NELLY SACHS	15
TAPPA INTE BYXORNA FÖR DET HÄR: HARRY MARTINSON OCH EYVIND JOHSON	16
VÄLVALT OCH VÄLFÖRTJÄNT: TOMAS TRANSTRÖMER	19
KOMPARATION	20
AVSLUTANDE REFLEKTIONER	23
ARTIKELFÖRTECKNING	29
SELMA LAGERLÖF	29
VERNER VON HEIDENSTAM	29
ERIK AXEL KARLFELDT	29
PÄR LAGERKVIST	30
NELLY SACHS	31
HARRY MARTINSON OCH EYVIND JOHSON	31
TOMAS TRANSTRÖMER	32
LITTERATURFÖRTECKNING	33

INLEDNING

”Äntligen!” var den gängse reaktionen när den svenske poeten Tomas Tranströmer (f. 1931) tilldelades 2011 års Nobelpris i litteratur. Det var ett överraskande val, modigt menade många. Att man vågade förvånade med tanke på den höga kvoten svenskar som tidigare tilldelats priset samt den explosion av kritik som följde valet 1974, då Harry Martinson (1904-1978) och Eyvind Johnson (1900-1976) fick det. Efter det överraskande beskedet om Tranströmer har debatten om Nobels litteraturpris och just dess svenska pristagare åter blommat upp. Det är förståeligt att det idag är svårt att tilldela Nobelpriset i litteratur till en svensk. Vi lever i ett globalt litterärt klimat fullt medvetna om att Sverige är ett mycket litet land i en stor, stor värld av litterära skatter. Föresatsen här är att gräva djupare i detta genom att studera tidningsartiklar skrivna om de svenska pristagarna, publicerade kring det datum då de offentligen tillkännagivits. För att därmed se hur det resonerades i tidningarna då det litterära priset tilldelats de svenska, vad som skrevs när pristagarna offentliggjordes och följaktligen hur den spontana – positiva eller negativa – reaktionen gentemot dem framträdde i pressen. Den första svenska, och tillika första kvinna, som tilldelades var Selma Lagerlöf (1858-1940). Idag, drygt 100 år senare, har ytterligare sju författare av den svenska parnassen erhållit priset: nittitalisterna Verner von Heidenstam (1859-1940) och Erik Axel Karlfeldt (1864-1931), modernismintroduktören och anti-nazisten Pär Lagerkvist (1891-1974), den tyskfödda flyktingen Nelly Sachs (1891-1970), autodidakterna Eyvind Johnson och Harry Martinson samt poeten Tomas Tranströmer.

SYFTE, METOD OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Den övergripande intentionen är att undersöka, kartlägga, analysera och jämföra mottagandet av de svenska Nobelpristagarna utifrån tre dimensioner i ett urval av svensk rikstäckande press. Den första dimensionen handlar om kändisskap, celebritet och den mediala framställningen av varje författarskap. Hur ser den mediala framställningen av respektive pristagare ut? Får de mycket utrymme eller lite? Vilka slags stereotypa bilder skapas av författarna? Kan respektive artiklars titlar och bilder säga något om detta? En andra dimension rör artiklarnas utsagor gällande svenskhet. Har förhållandet till det nationella blivit mer komplicerat med åren? Har pressens syn på litteraturens ställning i världen ändrats? En tredje dimension belyser vad som lyfts fram som bra respektive dåligt hos pristagarna. För att

därigenom kanske kunna belysa det rådande samhällsklimatets estetiska principer och värderingar, vad man genom åren tänkt och tyckt om litteraturen, om vad som varit av litterärt värde. Detta görs genom att i samtliga artiklar utläsa vilka slags egenskaper och värden som tillskrivits författarskapen. Den jämförande, komparativa, delen av studien är central. Den handlar om att utifrån de tre dimensionerna jämföra skillnader och likheter i bemötandet av dessa tämligen olikartade litterära gestalter, för att därigenom också kunna resonera kring vad dessa kan tänkas bero på.

MATERIAL OCH AVGRÄNSNINGAR

Det urval av artiklar som valts återfinns i de två rikstäckande dagstidningarna *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter*. Som komplement har även artiklar från landsortstidningen *Östgöta Correspondenten* studerats. Eftersom det är den omedelbara reaktionen på Svenska Akademiens pristagarval som eftersöks, så är det artiklar publicerade kring det datum då respektive pristagare offentliggjorts. Då valet var en nyhet. För varje pristagare är samtliga tidningsartiklar från respektive datum valda. Därmed varierar antalet mellan pristagarna – om Lagerlöf finns relativt få, om Martinson och Johnson en uppsjö. Sammanlagt rör det sig om ett femtiotal artiklar från *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* samt cirka tolv från *Östgöta Correspondenten*. Arbetet med att identifiera artiklarna har jag gjort genom att använda de arkiverade mikrofilmssamlingarna på universitetsbiblioteket. Vad gäller Tranströmer har jag valt att utnyttja respektive tidnings hemsida för att finna artiklar. Detta innebar givetvis en förenkling av arbetet men har även en baksida eftersom artiklarna om Tranströmer inte framträder i sin tidningskontext.

När offentliggörandena ägt rum har inte varit givet eftersom principerna har växlat med åren. Därför har det varit nödvändigt att söka igenom tidningarna under höstmånaderna respektive år för att finna de relevanta artiklarna. Vad gäller artikelskribenternas namn så skrevs det förr sällan ut, varför vissa artiklar som citeras inte har någon känd författare. Artiklarnas utformning varierar mellan att vara skrivna i intervjuform, byggda på friare texter eller uppbyggda av kommentarer från olika personer med framträdande positioner i det kulturella fältet, såsom litteraturskribenter, författare och förlagschefer – inhemska som utländska. Det ska understrykas, gällande samtliga artiklar, att de inte är riktade till en liten beläst litterär krets utan till allmänheten samt att det är just den spontana reaktionen som studeras – de ibland långa efterföljande diskussionerna kring Akademiens val, som i vissa fall övergår till något helt annat, är här inte relevant.

FORSKNINGSÖVERSIKT

Det finns en lång tradition av receptionsforskning i världen och Sverige. Flera avhandlingar rörande pressens bemötande av författare och deras verk finns således tillgängliga. Att studera medialisering och iscensättning av författarskap har inte minst blivit populärt idag då vi blivit mer och mer medvetna om mediernas roll och betydelse för litteraturen. Några exempel på personer som intresserat sig för detta är litteratursociologen Andreas Nyblom, litteraturvetarna Anders Ohlsson och Torbjörn Forslid samt presshistoriken Patrik Lundell. Dessa har jag låtit mig inspireras av men dock inte följt upp fullt ut, på grund av kandidatuppsatsens begränsade format. Gällande receptionsstudier om Nobelpristagarna i litteratur så är utbudet mycket litet men ett examensarbete finns utgivet. Nils-Olov Hagman och Gunnel Johansson skrev 1985 *Kvinnliga nobelpristagare i litteratur: mottagandet i pressen*, vilken som titeln avslöjar dock enbart berör alla de kvinnliga pristagarna.¹ I följande studie undersöks istället alla de svenska. Även doktoranden Gustav Källstrand har berört pressdebatten om Nobels litteraturpris i kapitlet, med den preliminära titeln, ”Medaljens framsida: Nobelpriset i svensk dagspress 1897-1911” vilket bland annat varit till hjälp här vad gäller debatten kring Selma Lagerlöf.²

Även en tradition av forskning om litterära priser och utmärkelser i allmänhet finns i Sverige och andra delar av världen, exempelvis har Jerry Määttä i *Samlaren* skrivit ”Pengar, prestige, publicitet. Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786-2009”.³ Ett projekt som däremot helt inriktar sig på Nobelpriset pågår nu vid Uppsala universitet och handlar om prisets betydelse för den litterära kulturen, belyst ur olika aspekter. Det är ett pågående projekt kallat ”Det särskilda uppdraget – Nobelpriset och den litterära kulturen” och är alltså ännu inte slutfört eller publicerat. Således har detta inte varit till hjälp här, men att ett sådant projekt pågår kan vara värt att nämna.⁴

Så även i specifika författarbiografier över de svenska pristagarna berörs självfallet frågan om respektives Nobelprisutmärkelse, men då inte med fokus på mottagande i pressen. Det som följaktligen varit till största glädje och nytta för mig är litteratur som vetter dels åt det mediala, celebritet och fenomenet kändisskap, dels sådana som berör nationen och det nationella svenska och till sist de som avhandlar litterära värderingar.

¹ Nils-Olov Hagman & Gunnel Johansson, *Kvinnliga nobelpristagare i litteratur: mottagandet i pressen* (Borås 1985).

² Gustav Källstrand, ”Medaljens framsida: Nobelpriset i svensk dagspress 1897-1911”.

³ Jerry Määttä, ”Pengar, prestige, publicitet. Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786-2009”, *Samlaren*, 2010: årg. 131, s. 232-329.

⁴http://www.littvet.uu.se/forskning/avdelningen_for_litteratursociologi/forskningsprojekt/nobelpriset/.

Andreas Nyblom skriver i sin avhandling *Ryktbarhetens ansikte. Verner von Heidenstam, medierna och personkulten i sekelskiftets Sverige* om litteraturens mediehistoria inriktad på den mediala bilden av Verner von Heidenstam. Här diskuteras en författares mediepersonlighet och celebritet, resonemang som i denna studie är relevanta. Det var kring sekelskiftet 1900 som den så kallade personlighetskulten etablerades i Sverige samtidigt som ord som berömdhet och celebritet ännu inte hade blivit det svenska språket.⁵ Nyblom hävdar att mediebilder som skapas ibland blivit mer betydelsefulla och har påverkat sin publik i större grad än författarnas verk och innersta tankar.⁶ Därjämte är det press och skribenter som besitter makten att avgöra hur rollerna på offentlighetens scen ska fördelas.⁷

Historikern Alf W Johansson berör i flera av sina verk nationalism, dess skiftande karaktär, ställning och utveckling. Den svenska nationalismen har under årens lopp ändrat skepnad och i styrka i takt med samhällets utveckling. Exempelvis sker en förstärkning under 1900-talets början i och med en väldig nationell propagandakampanj till följd av den eskalerade unionskonflikten med Norge och den ökade spänningen i Europa och 'rysskräcken'. Under 1800-talets första hälft var skandinavismen stark i Sverige. Kanske man kan kalla det för en liberal form av nationalism då Sverige tillsammans med Danmark och Norge betraktades som en nationell enhet, som tre variationer på samma kulturmönster, en tanke som under 1890-talet övertas av en mer konservativ nationalism. Denna utvecklas senare, efter första världskriget, till en mer demokratisk nationalism karaktäriserad snarare av framåtblickande än av en inriktning på det historiska. Vidare innebär andra världskriget en nationell renässans, men de nationella stämningarna sjönk vid krigsslutet i och med insikten om hur de fascistiska staterna missbrukat de nationella idéerna och symbolerna.⁸

Litteraturvetaren Anders Pals kapitel om litteraturens egenskaper och värden i *Litteraturens värden* har i denna studie varit användbar. Palm hävdar att det finns ett antal utmärkande grundegenskaper som de litterära värdena kan sägas bero på, där de sex mest framträdande är vad han kallar fikcionalitet, poeticitet, emotionalitet, interrogativitet, performativitet och historicitet.⁹ Pals resonemang och begrepp är intressanta men alla sex är inte fruktbara för denna studies syften. De två sistnämnda är för abstrakta för att direkt kunna appliceras medan övriga fyra är brukbara då de passar artikelskribenternas, kritikernas,

⁵ Andreas Nyblom, *Ryktbarhetens ansikte. Verner von Heidenstam, medierna och personkulten i sekelskiftets Sverige* (Stockholm 2008), s. 21.

⁶ *ibid.*, s. 10.

⁷ *ibid.*, s. 15.

⁸ Alf W Johansson, "Synpunkter på svensk nationalism", *Folkets historia*, 1993:3, s. 7 ff.

⁹ Anders Palm, "Egenart, egenskaper, egenvärde. Bidrag till en litterär värdeteori", *Litteraturens värden*, red. Mortensen, Anders (Stockholm 2009), s. 285.

utlåtanden. Fiktionalitet har att göra med fiktion och fantasi, poeticitet med estetik och det språkliga, emotionalitet med uttryck och väckande av känslor och interrogativitet med det ifrågasättande, med undran och förundran.¹⁰ I arbetet med mitt empiriska material har jag insett att fler värdekategorier anpassade till studien måste tilläggas, eftersom jag är ute efter värden som finns i kritikernas utlåtanden och inte bara sådana som ligger immanenta i litterära texter. De kategorier som utöver Palms tillagts av mig och tas hänsyn till är mångsidighet, det nydanande, spänningen mellan svensk folklighet och elitism, det utbredd översatta samt författarens person, konststillhörighet, bakgrund och ålder.¹¹

DISPOSITION

Den inledande och mest omfångsrika delen av studien tecknar en bild av och kartlägger hur pressen framställt de åtta pristagarna för att skapa en konkret, tydlig och klar bild av hur mottagandet sett ut. Såväl artiklarnas yttre mediala framställning som deras innehåll presenteras. Var tyngdpunkten ligger – på mediepersonligheten, svenskheten eller det litterära värdet – varierar. Därefter följer ett avsnitt av mer analytisk och resonerande karaktär då en komparation mellan respektive pristagare genomförs. Slutligen lyfts studien till en högre diskuterande nivå i de avslutande reflektionerna där resultat och pristagarvalens mottagande – med positiva reaktioner eller skepsis – diskuteras. Även tänkbara fördjupningar i ämnet och potentiella komplement till studien diskuteras. Avslutningsvis listas en förteckning över samtliga artiklar, sorterade under respektive pristagares namn, samt sekundärlitteratur som varit relevant.

ANALYS

Drygt hundra år efter det att kung Gustav III deklamerat att han beslutat inrätta Svenska Akademien kom denna att få ett nytt, ansvarstyngt och digert uppdrag. Kemisten och entreprenören Alfred Nobel, som under sina levnadsår skaffat sig minst sagt en förmögenhet, avlider och lämnar efter sig ett testamente. Däri förkunnas att en donation på omkring två miljarder svenska kronor, räknat i dagens penningvärde, årligen ska tilldelas fem personer verksamma inom fem olika områden. Enligt testamentets kriterier ska de valda ha gjort

¹⁰ Ibid., s. 291 ff.

¹¹ Förtydligande: Palm och jag har alltså inte samma utgångspunkter. Medan Palm intresserar sig för värden som så att säga finns inneboende i litterära texter, så ser jag till vilka värdekategorier som kritiker och journalister har använt när de bedömt de aktuella författarskapen.

mänskligheten den största nytta under det förlupna året och valet ska göras utan att fästa avseende vid nationalitetstillhörighet eller genom tillämpning av någon fördelningsprincip mellan länder. För priset inom litteraturens område tillades ytterligare två kriterier: valet av pristagare ska gå till den som inom litteraturen har producerat det utmärktaste, i idealisk riktning. Att utse litteraturpristagare blir således ett uppdrag för Svenska Akademien. Nobelstiftelsen inrättas för att förvalta förmögenheten och arrangera prisutdelningen och första priset utdelas den tionde december 1901.¹² Denna bakgrundshistoria gällande Nobels kriterier för pristagarna kan has i åtanke nedan då pressens mottagande, och ibland anklagelse gentemot Akademien, redovisas.

MODER SVEAS GUDDOTTER: SELMA LAGERLÖF

Att ära den som med sådan framgång anslagit de bästa strängarne i människans bröst, och hvars namn och diktargärning gått vida öfver Sveriges gränser, det är att handla i donators anda. Ingen afund torde heller väckas hos bärare af stora litterära namn, vare sig inom eller utom fäderneslandet, när Svenska Akademien i dag tillkännagifver, att hon tilldömt Nobelpriset i litteratur för innevarande år åt Sveriges ädla dotter Selma Lagerlöf.¹³

Så avslutar akademiledamoten Claes Annerstedt sitt tal till Nobelpristagaren Selma Lagerlöf vid prisutdelningen den tionde december 1909. Det var först denna dag som årets pristagare offentliggjordes även om rykten förekommit en tid innan, faktiskt redan 1908.¹⁴ Till stor del utgörs därmed de valda artiklarna om Lagerlöf av rapporter och tal från självaste festligheterna i december, men i vissa artiklar förekommer även mer objektiva kommentarer och utlåtanden om pristagarvalet från tidningarnas skribenter.

Vad gäller den mediala framställningen av Lagerlöf så framställs hon på bilder på ett tämligen stelt och allvarstyngt vis, seriösa porträtt av författaren dominerar. Hon beskrivs som en omåttligt populär och uppskattad författarpersonlighet. I en artikel i *Dagens Nyheter* återskapas en tämligen dramatisk prisutdelningsceremoni:

[...] i samma ögonblick hr Annerstedt slutat brast ett stormande bifall lös, publiken på läktaren strömmade fram till barriären, hvarje par händer i salen rörde sig och

¹² Sture Allén & Kjell Espmark, *Nobelpriset i litteratur* (Stockholm 2001), s. 6 ff.

¹³ "För pristagarinnan i litteratur", *Svenska Dagbladet* 1909.12.11.

¹⁴ Källstrand, s. 31.

när den populära författarinnan stod framför konungen växte bifallet till ovationens styrka. [...] En våg af hjärtlig naturlig hyllning hade brutit sig fram genom de stela formerna och för ett ögonblick adlat högtiden till fest.¹⁵

Lagerlöf framställs som en rikskändis, med stjärnstatus och med ett stort intresse från folket men får ändå inte ett så särskilt stort utrymme i tidningen. I *Dagens Nyheter* ägnas den längre och mer innehållsrika artikeln ”Dagens text”, samt flera längre artiklar den elfte december, åt Ellen Key och hennes 60-årsdag. Inte heller får Lagerlöf ”Dagens text” den tionde december utan den tillägnas istället Nobelpriset i fysik.

Som ovanstående citat avslöjar så framställs Lagerlöf som en absolut värdig pristagare. Det är svenskheten, hennes skildringar av sitt folk och dess förflutna tider, som lyfts fram. Kulturskribenten Oscar Levertin kallar henne ”moder Sveas guddotter” och skribenten i *Svenska Dagbladet* ser henne som ”Sveriges talande tunga [...] hvars innerliga kärlek till svensk odling aldrig öfverträffats.” Hon uppskattas för sina skildringar av Sverige, Värmland, Mårbacka och jämförs med Heliga Birgitta, Fredrika Bremer och Ellen Key. Selma är dock den främsta av dem, en ”förkunnarska af de djupaste svenska lynnedrag, som återspeglerska af otaliga svenska människosjälar”. Till skillnad från Verner von Heidenstam hävdas dock att Lagerlöf har missat eller utelämnat en del väsentligheter av mer intellektuell karaktär, men det är förlåtet ty hon har kommit sitt folks hjärta så otroligt nära och vunnit det.¹⁶

I Annerstedts tal vid prisutdelningen konstateras att Sverige nu i den litterära tävlingsstriden kan träda fram och mäta sig med de stora nationerna. Att priset stannar i donatorns hemland försvaras med argumentet att det inte handlar om någon nationell självöverskattning, vilket också påpekas i utlandet. Motsatsen, om priset inte tilldelats en svensk, skulle snarare tolkas som brist på nationell självkänsla. Annerstedt konstaterar även att många andra svenskar likväl vore värda ett pris och exemplifierar lite försiktigt med de redan döda Geijer, Tegnér och Runeberg. Men det är Lagerlöf som trätt fram ”med särskild glans, strålande som en stjärna af första ordningen.” Hon är en ”ny genius, äkta svenska till sin art” och i hennes diktning ”hafva vi tyckt oss känna igen de renaste och bästa dragen i allas vår svenska moders anlete.” Åter igen är det hennes skildring av det svenska som hyllas. Även om det också skrivs att verken även kan betraktas som en hela mänsklighetens egendom, präglade av den idealitet som donatorn efterfrågade.¹⁷

¹⁵ ”Selma Lagerlöf mottar litteraturpriset”, *Dagens Nyheter* 1909.12.11.

¹⁶ ”Selma Lagerlöf”, *Svenska Dagbladet* 1909.12.11.

¹⁷ ”För pristagarinnan i litteratur”, *Svenska Dagbladet* 1909.12.11.

Det som i Lagerlöfs verk lyfts fram som positivt och bra är sålunda dess beskrivningar av ett nutida och dåtida Sverige. Hennes själ har ”sänkt sina finaste rottrådar djupt ned i den svenska jorden och där sugit sin näring från sägen, historia, folklif och natur”, förkunnar Annerstedt i sitt tal. Utöver detta är det hennes mångsidighet som skattas högt, hur hon skildrat alla slags gestalter och åldrar man kan tänka sig, hur hon skrivit folksagor, bygdesägner och legender och som folklivsskildrare kan mätas med det bästa som andra länder frambragt. Dessutom sägs Lagerlöf ha en fantasi som inte sett sitt motstycke sedan Almquists dagar. Hon har ett religiöst djup och ett visionärt drag, som endast kan mätas med Heliga Birgittas skrifter, samt en förmåga att levandegöra berättelser och beröra sina läsare med en ohygglig kraft. Även språkbehandlingen är oklanderligt: språkets renhet, uttryckets klarhet och dess musikaliska välljud är utmärkande.¹⁸ Men trots allt konstateras att det främsta hos Lagerlöf är hennes förmåga att så innerligt och djupt fånga alla svenskars själar och innersta väsen.

Det som varken i *Svenska Dagbladet* eller i *Dagens Nyheter* belyses är det faktum att Lagerlöf är kvinna, bland alla de män som förut prisats. Här skiljer det sig dock från vad som lyfts fram i *Östgöta Correspondenten*, där stor uppmärksamhet ägnas åt den *kvinnliga* pristagaren. ”Denna gång går det ej till någon man. Den första svenska diktaren, som häfderna komma att nämna i sammanhang med Nobels världspris, blir också den första ’världslitterära’ kvinnan”. Och det fortsätter: ”Af gammalt har det särskildt varit Sveriges författarinnor, som gjort vår diktning känd i utlandet, hvilket naturligtvis sammanhänger med att så mycket af vår vittra prosa just skapats af kvinnor. Denna tradition fortsätter Selma Lagerlöf. Redan länge har hon utan tvifvel hållit på att hinna (sic) något af det man kallar världsrykte”.¹⁹ Vad som dock kan utläsas från samtliga studerade tidningar är en, i den modernes ögon, något stigmatiserande, förlöjligande syn på kvinnan. Hon är *fröken* Selma Lagerlöf, *pristagarinnan*, *vår ädla dotter*.

SOM SVENSK HAR HAN FÅTT VÄNTA: VERNER VON HEIDENSTAM

Under pågående världskrig i november 1916 presenteras Verner von Heidenstam som årets Nobelpristagare i litteratur samtidigt som det kungörs att fransmannen Romain Rolland får det reserverade priset för 1915. Därmed presenteras de två pristagarna tillsammans i samtliga artiklar. Den övervägande delen av tidningarna berör kriget och dess utveckling, vilket kan

¹⁸ ”För pristagarinnan i litteratur”, *Svenska Dagbladet* 1909.12.11.

¹⁹ ”Årets Nobelpristagare. Selma Lagerlöf.”, *Östgöta Correspondenten* 1909.12.11.

vara den bidragande orsaken till varför det finns så pass få artiklar publicerade om Heidenstam och hans pris – trots att han ”var en av sin tids mest berömda och uppmärksammade personer.”²⁰ Till och med prisutdelningen uteblev detta år och de två ovannämnda fick inte ta emot sina pris förrän i juni 1917. Fotografierna av Heidenstam som återfinns är de klassiska porträtten: författaren i profil med ett allvarsamt uttryck i ansiktet.

Liksom gällande Lagerlöf ligger fokus i artiklarna på Heidenstam som svensk och Sverigeskildrare. Här hävdas, med en något upprörd ton, att en svensk först har priset att vänta efter andra likaberättigade. Det hävdas att Heidenstam väldigt länge varit självskriven till priset men att Svenska Akademien har ”uppsökt sina prismottagare äfven bland smärre språkområdets litterära stormän – och det med fullaste rätt. Men som svensk har han fått vänta.”²¹ I *Dagens Nyheter* konstateras att valet utan tvivel kommer att hälsas med tillfredsställelse, åtminstone i Sverige och övriga neutrala länder. Man påstår till och med att de båda valen är de lyckligaste Akademien någonsin gjort. Heidenstam som pristagare väcker heller ingen överraskning i Sverige ty ”han står för oss som vår främste nu levande skaldiska kulturpersonlighet” och har inlett en ny period i vår diktning. Även hans inflytande sägs ha varit oberäkneligt stort då ”han har ingått i det nu levande bildade släktets medvetande i Sverige så som endast en stor skald kan.” Utmärkelsen ses som blott en yttre världslig bekräftelse på den roll han spelat för den nu levande nationen.²²

Övergår man till den artikel som presenterar den norska kommentaren till pristagarvalen finner man en del skepsis. Att välja Heidenstam är knappast ”i enlighet med Nobels åskådning [...] Det som kunde berättiga honom till Nobelpriset är hans lifsåskådning. Nobel ville ju ha en ljus syn på lifvet hos de diktare, som skulle belönas. Däremot är hans krigsentusiasm och utpräglade nationalism icke i öfverensstämmelse med Nobels.”²³ Detta är inget som de svenska skribenterna kommenterar. Norrmännen anser dock att Rolland, fredsälskaren, överensstämmer med Nobels åskådning. Något som även den svenska skribenten i *Dagens Nyheter* konstaterar: ”Aldrig har stiftarens bestämmelse att Nobelpriset skall av akademien utdelas för framstående litterär verksamhet i ideell riktning uppfyllts mera träffande.”²⁴

²⁰ Nyblom, s. 28.

²¹ ”Rolland och Heidenstam litterära Nobelpristagare. Den förra för 1915, den senare för 1916; 1914 års pris blir biblioteksfond.”, *Svenska Dagbladet* 1916.11.10.

²² J. L., ”Romain Rolland och V. von Heidenstam tilldelade de båda Nobelprisen i litteratur.”, *Dagens Nyheter* 1916.11.10.

²³ Korrespondent rapporterar, ”Nobelprisen i litteratur. En norsk kommentar till utdelningen.”, *Svenska Dagbladet* 1916.11.11.

²⁴ J. L., ”Romain Rolland och V. von Heidenstam tilldelade de båda Nobelprisen i litteratur.”, *Dagens Nyheter* 1916.11.10.

Liksom Lagerlöf hyllas Heidenstam med otalet superlativ. Exempelvis då *Hans Alienus* omskrivs: ”en fantastisk lefnadssaga [...] praktfulla skildringar och en lysande framställningskonst [...] en färgstark och bländande bok.” Heidenstam ”inleder ett nytt skede i den svenska litteraturens historia.” I motsats till det naturalistiska betonar han ”subjektivitetens betydelse och inbillningens suveränitet” och med sina ämnesval influerade från österländska stämningar samt sin njutningslära där han besjunger livets skönhet och glädje, har han infört ”nya element i vårt lands vitterhet.” Att Heidenstam är nydanande är något som uppskattas liksom hans senare författarskaps inhemska motiv, svenska naturskildringar och historieberättelser som den om Heliga Birgitta. Mångsidigheten värdesätts; han har skrivit reseskisser, dikter, historisk-romantiska noveller, essäer och romaner. Dessutom omskrivs hans erfarenhet som talare vid olika högtidstillfällen, att han varit ordförande i Svenska författarföreningen, är ordförande i Albert Bonniers stipendiefond samt medlem av Göteborgs vetenskaps- och vitterhetssamhälle.²⁵

ICKE BLOTT RÄTTMÄTIGT UTAN VACKERT: ERIK AXEL KARLFELDT

I april 1931 avled Erik Axel Karlfeldt och i oktober samma år tilldelas han Nobelpriset i litteratur, postumt. Redan 1919 ville Akademien ge honom priset men han avböjde. Så här skriver just Selma Lagerlöf i ett brev i november 1919 till Sophie Elkan om saken:

Igår var Nobelval i Sv.Akademien och då hände något så egendomligt och vackert. Vi hade röstat på Karlfeldt på ett av prisen. Det andra skulle inte utdelas alls. Karlfeldt fick ju inte vara närvarande, då beslutet fattades. Men då allt var slut, kom han in och fick veta sin lycka samt avsåde sig tvärt. Han ville inte mottaga något pris, då han var Sv. Akademiens sekreterare. Det var ju märkvärdigt och ståtligt gjort och vi kände oss mycket upplyftade, en stark stämning grep alla, det var ett stort ögonblick, som vi voro lyckliga över att få uppleva. [...] Det var ett sådant dät ögonblick, som jag har läst om i romaner och själv skrivit om, men inte förr upplevat.²⁶

Det ståtliga och vackra i Akademiens val 1931 är vad som dominerar artiklarna om dito. Att Karlfeldt tidigare avvisat priset verkar nu göra honom mer berättigad till det än någonsin. I en

²⁵ ”Rolland och Heidenstam litterära Nobelpristagare. Den förre för 1915, den senare för 1916; 1914 års pris blir biblioteksfond.”, *Svenska Dagbladet* 1916.11.10.

²⁶ Ying Toijer-Nilsson, *Du lär mig att bli fri: Selma Lagerlöf skriver till Sophie Elkan* (Stockholm, 1992), s. 493.

artikel omskrivs hans undanbedjan: ”Han gick till och med så långt i strikt grannlagenhet, att han heller icke önskade saken tillkännagiven: han avstod alltså både från äran och pengarna.”²⁷ En annan skribent konstaterar att ”hans syn på denna sak var en ärekär, rakryggad och oförvitlig mans.”²⁸ Att priset utdelas postumt försvaras ständigt i samtliga artiklar, både med hänsyn till Nobels stadgar och principiellt i allmänhet. Om hans priskvalifikationer verkar inget tvivel råda.

Samtidigt inser samtliga skribenter att detta osedvanliga val kommer att väcka diskussion, särskilt i utlandet, eftersom det självfallet finns fler potentiella pristagare som faktiskt är vid liv. Därmed har Akademien tagit en ordentlig risk, något som här ses som modigt. Man är övertygad om att ”med större visshet kan förutses, att denna handling vid närmare övervägande skall befinnas icke blott rättmätig utan vacker.”²⁹ Efter läsning av de artiklar sammansatta av nordiska kommentarer är det också precis så handlingen betraktas, som vacker. Danskar, norrmän och finnar hyllar med nästan tårdrypande kommentarer, filtrerade förvisso av svensk redaktör: Karlfeldt var ”oändligt dyrbar som diktare [...] sin tids störste lyriker [...]”, hans poesi är ”av högt värde, som vi alla gömma och hedra i våra hjärtan.” Valet är ”på en gång befriande och upplyftande [...] det finaste och stoltaste [...] Det är ett värdigt sätt att giva den döde diktaren och hans livsverk jordisk ära.”³⁰

De invändningar från utländskt håll, som befaras komma, anser skribenterna att man bör ta med jämnmod eftersom Karlfeldts egenart enbart kan begripas på svenska. Ute i världen är han långt mindre känd än hundratals medelmåttiga romanförfattare, hans namn saknar europeisk marknadsklang, så visst kommer det att klandras. Vi får finna oss däri. Han är ändå värd priset anser de svenska skribenterna. Även efter internationella mått hävdar man att hans pris är en gård av litterär rättvisa och att det icke mottages av skalden själv utan av hans efterlevande gör ingen ändring i detta faktum.

Eftersom alla funna artiklar till minst två tredjedelar utgörs av försvarande kommentarer av Akademiens postuma val så lämnas inte mycket plats till att kommentera själva diktaren, vad som ger honom litterärt värde och aktning. Bilderna på honom utgörs av porträtt och det som kan utläsas om hans författarskap är ”styrkan och fulländningen i hans poesi”, att lyriken som genre blivit alldeles för lite uppmärksammat och att det finns ”ytterst få diktare, som i lyrisk

²⁷ ”Nobelpriset till Karlfeldt. Beslut igår av Svenska akademien. Valet ägde rum en månad tidigare än vanligt. Stadgeenligt.”, *Svenska Dagbladet* 1931.10.09.

²⁸ ”Årets Nobelpris åt E. A. Karlfeldt.”, *Dagens Nyheter* 1931.10.09.

²⁹ ”Nobelpriset till Karlfeldt. Beslut igår av Svenska akademien. Valet ägde rum en månad tidigare än vanligt. Stadgeenligt.”, *Svenska Dagbladet* 1931.10.09.

³⁰ Korrespondenter rapporterar, ”Hur beslutet mottogs i grannländerna”, *Svenska Dagbladet* 1931.10.09.

rang äro jämförliga med Karlfeldt, svensken och dalkarlen.” Hans dalmålningar, den nationella poesin och svenska andan uppskattas.³¹

SKYGG STILBRYTARE OCH STILSKAPARE: PÄR LAGERKVIST

Den sextonde november 1951 offentliggörs meddelandet att Pär Lagerkvist tilldelas årets Nobelpris i litteratur, ett meddelande som är svårt att missa ty tidningarna är fulla av artiklar om nyheten. Flertalet inhemska röster – från Lagerkvists gamla svensklärare till Gunnar Ekelöf – kommenterar, men även utländska. Man finner hemma-hos-reportage och längre artiklar i essäform. Akademiens val väcker stor uppståndelse detta år. Och kanske är det just för att Lagerkvist alltid varit en diktare som sällan låtit sig intervjuas eller gjort sig synlig i offentligheten, som det nu blir så populärt att uppmärksamma och lyfta fram denne skygge man i rampljuset. Det är med respekt han bemöts, framställd som en allvarlig man men med en varm humor. Fotografierna i artiklarna ger även de uttryck för en allvarsamhet. De porträtterar en seriös man, antingen i profil eller med en allvarsam blick rakt in i kameran. Han är den fjärde svensken att få priset, den elfte från de nordiska länderna, men i detta fall konstateras att risken för utländsk kritik är väldigt liten. Han är mest översatt, förekommer i många länders skolböcker och hans namn har dessutom föreslagits från utländskt håll. Lagerkvist är en författare av en helt annan resning. Han är omtyckt och hyllad, trots sin isolering och undandragna karaktär. Det rapporteras från hans hem hur frun och dottern fått ”mobilisera upp allt vad huset har av blomvaser för att placera hyllningsblomsterna.”³²

I Sverige verkar man inte ha ett ont ord att ta till vad gäller valet. Författaren Axel Strindberg anser att Lagerkvist är den ende av de svenska Nobelpristagarna ”som betyder något för dagens dikt och strävan.”³³ Författaren Gunnar Ekelöf gläder sig ”mycket att nobelpriset denna gång tillfallit en svensk”³⁴, liksom Harriet Bosse är ”glad att det tillföll en av oss skandinaver”.³⁵ De svenska tidningarna är också frikostliga med klipp från den internationella pressen. Lagerkvist har nått stor framgång hos de litterära i Frankrike däribland André Gide som hyllar pristagarvalet, liksom Lagerkvists franske introduktör Lucien Maury som menar att ”i Frankrike uppfattas redan Lagerkvist som en av världens mest betydande

³¹”Nobelpriset till Karlfeldt. Beslut igår av Svenska akademien. Valet ägde rum en månad tidigare än vanligt. Stadseenligt.”, *Svenska Dagbladet* 1931.10.09.

³²”Stilla glädje i diktarhemmet”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

³³”Han har aldrig kompromissat”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

³⁴”Småländska ursprunget i tidigare noveller”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

³⁵”Folk begrep inte i början”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

författare.”³⁶ Likaså hyllas Lagerkvist av engelsmän, tyskar och hans amerikanska förläggare Bennet Cerf kallar honom för ”den europeiska kontinentens största författare”.³⁷ Det land som ställer sig något skeptiskt till pristagaren är Italien. Detta på grund av att Lagerkvist är ett okänt namn i landet. Övriga länder erkänner emellertid även de att namnet är relativt okänt men anser ändå att Akademien gjort ett bra val. Är det egentligen enbart de litterära finsmakarna som känner till honom?

Poeten och den dåvarande ständige sekreteraren i Akademien Anders Österling konstaterar att Lagerkvist som diktartyp på det närmaste motsvarar ”vad Alfred Nobel avsåg med den svårtydda föreskriften om idealisk riktning.”³⁸ Men det som litterärt sätt framförallt gör Lagerkvist till en värdig pristagare är enligt skribenterna hans nya originella idéer, vilka hittills ingen givit uttryck för. Han är en pionjär och vägledare. Direktorn Olov Hartman säger sig ha längtat efter detta, ”han har sprängt alla litterära skolor och [...] har nått de allra innersta skikten i problemet att vara människa.”³⁹ Det existentiella i Lagerkvists författarskap värderas högt, något som antagligen är den bidragande orsaken till att han ses som en diktare som verkar i idealisk riktning. Han har revolterat ”mot den enkla, naiva gudstron men den dröjde hos honom kvar som ett föredöme” och han passar bättre bland de religiösa troskämparna än hos diktarna.⁴⁰ Även Dramatenchefen Karl-Ragnar Gierow uttalar sig och hyllar även han Lagerkvist för att vara en ”stilbrytare och stilskapare på alla områden”, ett geni likvärdig Kafka. Också mångsidighet hyllas: han har en ”enastående originalitet och teknisk skicklighet som författare, dramaturg och poet. Han är en mästare på alla dessa tre fält.”⁴¹

ÄR HON INTE BEDÅRANDE: NELLY SACHS

1966 års litteraturpris delades mellan den israeliske författaren Samuel Agnon och Nelly Sachs. Som ”liten och nätt, spröd och fin som en porslinsdocka” beskrivs den senare i en artikel i *Dagens Nyheter* den tjugonde november. ”Hon har blå hatt, blå kappa och blå skor, samma midnattsblå färg. Hela klungan av väntande herrar, journalister, fotografer och radiomän, blir förälskade. En av fotograferna håller upp dörren så att hans hand kommer i

³⁶ Griggs, ”’Bödeln’ i tur att utges på franska”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

³⁷ Arvid Fredborg, ”Lagerkvist inbjuds komma till USA”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

³⁸ ”Varje verk del av en helhet”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

³⁹ ”Djupsinne insprängt i hela hans diktning”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

⁴⁰ Olof Lagercrantz, ”Pär Lagerkvist”, *Dagens Nyheter* 1951.11.16.

⁴¹ Alfred Öste, ”En mästare på tre fält”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

kläm. – Är hon inte bedårande!”, fortsätter artikeln.⁴² Det är onekligen en hjärtlig bild tidningarna ger oss av den tyskfödda judinnan Nelly Sachs. Bräcklig och spröd, men vacker och förtjusande. ”Om ett litterärt Nobelpris till Nelly Sachs är endast gott att säga. Hon är en av vårt sekels stora lyriker.”⁴³ Sachs har överlevt den tyska judeförföljelsen och använt just skrivandet för att överleva, för att uthärda. Hon levde fattigt och ”i daglig fruktan att bli torterad och mördad. Hon hade ingenting att leva för.”⁴⁴ Prispengarna vill hon skänka till något israeliskt ändamål; en författare som hon är onekligen svår att kritisera. Fotografierna stärker denna hjärtliga bild. De är intima, lättsamma, tagna i hennes hem eller utomhus. Sachs ler på nästan varje bild, fotona är levande.

Den skandinaviska lyriken sägs ha blivit känd genom hennes översättningar och hon har gjort mycket för den svenska lyriken. Men för många tyskar är Sachs en tysk diktare eftersom hon fortsatt skriva på det tyska språket. Hos dem har priset väckt stor tillfredsställelse och uppfattas som en hyllning åt en förnämlig tysk kulturtradition.⁴⁵ Själv förklarar Sachs att ”jag känner mig varken som svensk eller tysk eller israel. Jag känner mig som människa. Nationstillhörighet kan jag inte hålla mig med”⁴⁶ och vidare i en annan artikel: ”har man upplevt något så fruktansvärt, kan man inte tillhöra en nation. Mitt språk är tyska och det tyska språket förbinder mig med människorna och världen”.⁴⁷

Det uppskattade i hennes diktning är den värme och kärlek hon förmedlar. Skribenterna framhåller även hennes sätt att porträttera död, smärta, livet som lidande och hyllar hennes dikter för att visa medlidande för de lidande och det judiska folket. Hennes dikter är som gåtor, kryptiska och med dunkla antydningar. Även hennes religiösa motiv och bibliska allusioner omskrivs i vissa artiklar.⁴⁸

TAPPA INTE BYXORNA FÖR DET HÄR: HARRY MARTINSON OCH EYVIND JOHNSON

Harry Martinson gick in genom fel dörr först. Han åtrade sig, tog sin svarta portfölj, svart och rymlig, och sin gamle vän Eyvind Johnson med sig till rätt entré. Där satt de sedan bredvid varandra i mörka kostymer och sobra slipsar och det häftiga fotoblixtrandet gjorde dem bleka till ansiktsfärgen.

⁴² Malice, ”Efter så stora grymheter tillhör man ingen nation”, *Dagens Nyheter* 1966.10.21.

⁴³ ”Delat Nobelpris”, *Dagens Nyheter* 1966.10.21.

⁴⁴ Olof Lagercrantz, ”Nobelpris till Nelly Sachs: Den pågående skapelsen”, *Dagens Nyheter* 1966.10.21.

⁴⁵ Hans von Friesen, ”Västtysk tillfredsställelse över Nelly Sachs’ pris”, *Svenska Dagbladet* 1966.10.21.

⁴⁶ Marianne Höök, ”Nelly Sachs började skriva för att överleva”, *Svenska Dagbladet* 1966.10.21.

⁴⁷ Malice, ”Efter så stora grymheter tillhör man ingen nation”, *Dagens Nyheter* 1966.10.21.

⁴⁸ Björn Julén, ”Flykt och hem – motiv hos Nelly Sachs”, *Svenska Dagbladet* 1966.10.21.

Den tredje oktober 1974 hade journalister samlats i Nobelstiftelsens hus i väntan på att årets Nobelpristagare i litteratur skulle anlända för att besvara deras många frågor. Efter ett försök genom fel dörr, hittar de två tillslut rätt och möts av en journalistkår med otaliga spörsmål i anteckningsblocken. Stämningen är bitsk, pristagarna smått irriterade, snudd på aggressiva. Särskilt Harry Martinson kommer med skarpa kommentarer och, rätt träffsäker, ironi: ”man skulle möjligtvis kunna tänka sig att en författare får pris därför att han har skrivit böcker som är bra. Tanken är ju inte alldeles orimlig och inträffar här och där, då och då, ute i världen varje år. Om det skulle inträffa här så får ni väl inte alldeles tappa byxorna för det.” Tidningarnas bild av denna tillställning framställs på detta sätt: situationen är stollig, de två går in genom fel dörr, munhuggs med journalister och anklagar dem för att ha dumma frågor och blända dem med sina fotolampor.⁴⁹ Även *Östgöta Correspondenten* belyser starkt de två som ett par omaka stolliga parhästar och skribenten Bengt Lundberg frågar sig ”om bröderna i Svenska akademien möjligen har gjort dem (och sig själva) en björntjänst” i och med detta val.⁵⁰ Även det sedvanliga och högtidliga tillkännagivande i Börssalen blir en lustighet. Ständige sekreteraren Karl-Ragnar Gierow förkunnar att priset ska delas mellan ”ja, vilka tror ni?” medan resterande ledamöter ”smått generade tågade i väg till traditionell lunch på restaurang Gyldene Freden. Generade över den kritik som redan riktats mot att man tilldelat två av ’de egna’”.⁵¹ Två som inte, likt Karlfeldt, valt att avböja priset på grund av framträdande position i Svenska Akademien.

Enligt Nobels testamente får det vid pristagarval inte tas hänsyn till någon nationalitetstillhörighet. Ett uteslutande av svenska författare som kandidater till Nobelpriset vore att bryta mot stadgarna, menar Gierow. Det faktum hejdar inte debatten om och kritiken mot 1974 års val av Nobelpristagare. Pressens framställning är satirisk, bitande, brysk som aldrig förr och mer spaltmeter än någonsin tidigare ägnas pristagarna. Ska svenskar kunna tilldelas Nobelpriset överhuvudtaget? Och i sådana fall, ska Akademien verkligen kunna tilldela priset en av sina egna? Det är implicit – inbakat i titlar, karikatyrer, bilder där de stapplar sig fram på trottoaren – som kritiken mot valet ligger gömd. Men mestadels gör den sig synlig genom att artiklarna rent innehållsmässigt till största del utgörs av olika försvarstal gentemot Akademiens val. Det konstateras att det är ett dilemma för Akademien att utse svenska författare till Nobelpristagare. Hade de skrivit på engelska hade de varit kandidater mycket tidigare, menar Författarförbundets ordförande Jan Gehlin. Att skriva på svenska är

⁴⁹ Ulla-Britt Edberg, ”Då tystnade journalisterna...”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

⁵⁰ Bengt Lundberg, ”Nobelpris till svenska diktare”, *Östgöta Correspondenten* 1974.10.04.

⁵¹ Kaa Eneberg, ”En ’bekräftelse’ från Akademien”, *Dagens Nyheter* 1971.10.04.

att hamna längst bak i kön bland kandidater till nobelpriset.⁵² Författaren och chefredaktören på *Dagens Nyheter* Olof Lagercrantz konstaterar att ”efter omsorgsfull sällning hamnar våra främsta diktare och humanister i akademien. Då måste självfallet också Nobelpristagarna hämtas ur denna krets [...] Alla andra svenska litterära Nobelpristagare har varit medlemmar” och kallar årets val för ett ”litet återfall i nationalism och provinsialism!”⁵³

Fler författarröster och kommentarer från professorer gör sig hörda i artiklarna. De flesta säger att det är ett utmärkt val men förutspår att det kommer kritiseras i utlandet. De båda pristagarna är trots allt i princip okända i utlandet, möjligtvis känner några till Martinsons epos *Aniara*.⁵⁴ Två riktigt kritiska röster kommer från författaren Erik Asklund och akademiledamoten Artur Lundkvist, båda tillika autodidakter och generationskamrater till Martinson och Johnson. Värt att lägga märke till är förstås också att Asklund och Lundkvist var två av de författare som tillsammans med Martinson utgjorde gruppen *fem unga*, som tillsammans publicerade den diktantologi som ofta ses som startskottet för den svenska modernismen. Asklund ser det som principiellt fel att ge Nobelpriset till svenska författare och Lundkvist menar att vi ”kanske borde offra oss själva och reservera Nobelpriset för internationella pristagare med tanke på prisets internationella anseende.”⁵⁵ Men han hävdar dock, i en annan artikel, att han ”stöder helhjärtat valet.”⁵⁶ I och med detta val är var tolfte svensk, rätt mycket i förhållande till invånarantal. Men, som skribenten Åke Janzon konstaterar, är det nog en omöjlighet att åstadkomma en rättvis nationell fördelning – alltid kommer någon att vara missnöjd, alltid är det orättvist mot någon.⁵⁷

Det som rent litterärt uppskattas är vad gäller Martinson hans produktivitet, rika språk, tidlöshet, balanserade buddisminspirerade stil och vishet samt hans känsla för naturskildring som ses som olik någon annans. Vad gäller Johnson hyllas även han för sin tidlöshet samt sin modernisminspirerade teknik med komplicerade impass och perspektivförskjutningar. De båda beundras för att ha lyckats som autodidakter och arbetarförfattare.⁵⁸ Det konstateras även att vi här inte har att göra med några provinsiella diktare även om de båda är präglade av sina landskap, Norrland och Sydsverige. Medan Martinson av Janzon framhålls som ”den svenska poesins friskaste och originellaste lyriker” som har ”sin styrka i det omedelbara uttrycket för den direkta upplevelsen” så beskrivs istället Johnson som ”språkligt, tekniskt, och

⁵² Barbro Westman, ”Populärt val – men principiellt fel?”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

⁵³ Olof Lagercrantz, ”Nobelpris med svenskar”, *Dagens Nyheter* 1974.10.04.

⁵⁴ ”Okända utomlands”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

⁵⁵ ”Priset endast till utlänningar”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

⁵⁶ Kaa Eneberg, ”Vi diskriminerar ej minoriteter!”, *Dagens Nyheter* 1974.10.04.

⁵⁷ Åke Janzon, ”Kommentar till ett guldregn”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

⁵⁸ Olof Lagercrantz & Ingemar Wizelius, ”Årets Nobelpristagare i litteratur. Två självlärd ur arbetarklassen”, *Dagens Nyheter* 1974.10.04.

tankemässigt – en omvägens diktare”. De bådas interrogativitet, deras intensiva engagemang i världshändelserna särskilt i Finlands kamp mot Sovjet, framhålls och Janzon konstaterar att ”om de inte är varandras likar är de ändå jämlikar i sin universalitet.”

VÄLVALT OCH VÄLFÖRTJÄNT: TOMAS TRANSTRÖMER

– Det finns ett par avgörande skillnader mellan Tomas Tranströmer och till exempel Harry Martinson. Det är dels att Tranströmer aldrig suttit i Akademien – Gud vet varför. Den andra, mycket viktiga skillnaden, är att Tranströmer är så oerhört översatt, och läst över hela världen. Där drabbades ju Martinson, som var en fin poet, men som knappast var spridd i världen.

Så kommenterar författaren Lars Gustafsson 2011 års val i *Dagens Nyheter* den sjätte oktober. I Sverige tycks man vara överens om att det denna gång inte kommer att väckas några jävsdiskussioner: ”debatten uteblir [...] alla tycks vara överens om att Tomas Tranströmer är förtjänt av priset” och det anses vara bra att Akademien har vågat efter att det 1974 stormade till ordentligt.⁵⁹ *Dagens Nyheter*s kulturchef Björn Wiman tillägger ytterligare en skillnad mellan Tranströmer och Martinson: Tranströmer får inte priset som representant för en grupp, vilket Martinson fick.⁶⁰ Tidningarna och tidningarnas nätbilagor var den sjätte oktober välfyllda av artiklar om årets pristagare, ofta på bild tillsammans med hustrun Monica, ibland sittandes vid sitt piano eller lätt tillbakalutad och leende i sin fåtölj. I artiklarna framställs de båda makarna som förvånade, prestigelösa och förstås glada och rörda.

De positiva reaktionerna till detta års val överväger men självfallet förekommer även viss kritik. Professorn Per Thomas Andersen konstaterar att det är tämligen överraskande att det återigen blir en svensk och kanske ”lite i överkant med åtta litteraturpriser till svenska författare när man jämför med ländernas invånarantal”. Även den brittiska tidningen *The Guardian* påpekar att ”Tranströmer var den åttonde europén på tio år”.⁶¹ *The Australians* kulturchef går hårdare mot Akademiens val och kallar det för ett ”absurt skämt [...] extrem eurocentrism [...] Ikea vinner nästa år.”⁶² Men så hårda är absolut inte alla. Andra lyfter fram att Tranströmer faktiskt varit med i diskussionen länge, det var väntat och välförtjänt. Dessutom når han långt utanför Sveriges gränser, läses i många länder och är en av världens

⁵⁹ Clas Barkman, ”Tidigare val av svenska Nobelpristagare hårt kritiserade”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06.

⁶⁰ ”Björn Wiman: Tranströmer är överlägsen”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06.

⁶¹ TT, ”Medelstort intresse utomlands”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.06.

⁶² Johan Hellekant & Ricki Neuman, ”Hyllas över hela världen”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.07.

mest översatta poeter.⁶³ Och i *New York Times* hävdas att ”det vore fel att skälla på skandinaverna för att ge priset till en av sina egna [...] han får dessutom priset efter 15 år av Nobelmässig poesitorka”.⁶⁴

Överlag tycks uppmärksamheten mot poesin som genre uppskattas. Men det litterära som skattas högst är ändå det språkliga och Tranströmers förmåga att skapa laddade metaforer, ibland med religiös färgning. Han är dessutom ”både partikulär och universell, både direkt och komplex”.⁶⁵ ”Han finner djupet i enkelheten. Det är rikedomen i bilder, ordvändningar och ordsammansättningar som fått så många människor att både få den egna världen bekräftad och se den som ny – i Sverige och utomlands. Grattis, Tomas Tranströmer. Grattis, Poesin.”⁶⁶ Liksom då Lagerkvist tilldelades priset hyllas även Tranströmer för det existentiella i sin poesi. ”Få kan som han skapa dikter som får oss att i ett enda ögonblick förnimma hela existensen [...] en skarp uppmärksamhet på existensens fundamentala – mycket ofta helt vardagliga – grund. Denna utgångspunkt kan de flesta av oss dela.”⁶⁷

Att Akademien ännu en gång, särskilt efter 1974 års pådrag, vågat tilldela en svensk det litterära Nobelpriset är aningen förvånande men modigt. Svenska Akademien har bytt skepnad sedan dess, fått en ny sammansättning med fem nya ledamöter under 2000-talet, flera av dem framstående poeter.⁶⁸ Kanske var det en bidragande orsak till att priset för första gången på länge tilldelades just en lyriker.

KOMPARATION

Efter att nu kartlagt de åtta pristagarnas mottagande i pressen är en sammanfattning, konklusion och komparation befogad. Vilka skillnader och likheter gällande den mediala framställningen, förhållandet till svenskheten och litterära värden kan utläsas? Dessa olikheter respektive likheter redovisas samt resoneras kring i följande avsnitt.

Inledningsvis vill jag i korthet beskriva den mediala bild som pressen tecknat av varje pristagare. Detta genom att tilldela dem var sitt epitet som sammanfattar den persona som pressen skapat – den formaterande och karaktäriserande bilden av författarna, bestämd av pressen och inte dem själva. Selma Lagerlöfs får bli Moder Svea. Därefter följer den nydanande kulturpersonligheten i profil, den ädle poeten, den tillbakadragne existentialisten,

⁶³ Anders Bolling m fl, ”Världspresen: Ledande nyskapare”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06.

⁶⁴ TT Spektra, ”Nobelpris överraskade fransmännen”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.07.

⁶⁵ Johan Hellekant & Ricki Neuman, ”Hyllas över hela världen”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.07.

⁶⁶ Kaj Schueler, ”Han finner djupet i enkelheten”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.06.

⁶⁷ Michel Ekman, ”Tranströmer visar storheten i det vardagliga”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.06.

⁶⁸ Kaj Schueler, ”Han finner djupet i enkelheten”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.06.

den hjärtliga och spröda, tokstollarna och till sist den glade, prestigelöse poeten. Hur dessa personans är uppbyggda är givetvis avhängt de olika författarnas individuella karaktär. Vad som kan konstateras är att tidningarna skapat en bild av varje pristagare och förmedlat denna genom pressen till hela svenska folket. Som det framstår i samtliga artiklar krävs ingen särskild författarpresentation av någon av pristagarna. De verkar vara bekanta namn redan innan de fick priset, redan så kända för allmänheten att det inte sågs som behövande.

Den mediala framställningen kan konstateras ha förändrats och varierat under det drygt hundraåriga spannet mellan 1909 och 2011. Men en övergripande likhet i medieframställningen är att varje offentliggörande av Nobelpristagare figurerar på respektive tidnings förstasida. Vem som får litteraturpriset har således från dess begynnelse varit en stor angelägenhet i tidningsvärlden. Men det framkommer dock fler olikheter än likheter vad gäller det mediala. Den mest påtagliga skillnaden är artiklarnas omfång och antal. Till en början, fram till och med Karlfeldt, är pressens pådrag inte särskilt stort. Tidningarna har inte mer än maximalt tre artiklar vardera om nyheten. Men i och med Lagerkvist händer något. Uppmärksamheten ökar markant såväl genom artiklarnas omfång som dess antal. Denna trend fortsätter vad gäller Sachs, Johnson, Martinson och Tranströmer. Detta har självfallet att göra med att tidningen som medium expanderar men kan tänkbart även bero på att Nobelpriset i allmänhet blivit mer och mer känt och intresseväckande.

Beträffande den mediala återgivningen i bilder och titlar kan konstateras att fram till och med Lagerkvist dominerar porträttfotografier av författarna; formellt, allvarsamt och aningen stelt. Men när Sachs presenteras har dessa tämligen strama och formella framställningar övergått till att ge ett mer lättsamt, avslappnat, personligare och mer levande uttryck delvis därför att foton på författarna 'in action' blir vanligare. Det mer lättsamma uttrycket ger sig tydligast till känna vid 1974 års val då Martinson och Johnson avbildas i karikatyrform. Kanske har litteraturpriset blivit mindre formellt och seriöst eller så har media, press och skribentyrket blivit dito. Men antagligen så har nyhetsartiklarna om litteraturpristagarna endast följt med i utvecklingen av nyhetsrapporter överlag där det spektakulära, kittlande eller skandalösa lyfts fram.

I fråga om förhållandet till svenskhet så är en klar förändring märkbar. Grunden för de hyllningsfraser som Lagerlöf får beror nästan helt på hennes svenskhet, hennes sätt att skildra och spegla det djupaste i svenskars själar. Hon sågs som en svensk nationalsymbol. Likaså ligger betoningen på det svenska i artiklarna om Heidenstam och Karlfeldt. Därefter kommer en brytpunkt. Det svenska hos Lagerkvist kommenteras men det är inte längre det avgörande kriteriet för att få lovord. Denna utveckling stämmer bra överens med Alf W Johanssons

beskrivning av den svenska nationalismens skiftande karaktär. Då det efter andra världskriget nästan blir tabu och något fult att vara alltför nationalistisk, då nationalismen förknippas med de fascistiska staternas missbruk av de nationella idéerna. Således kan konstateras att pressens inställning till det svenska blivit mer och mer ödmjuk under 1900-talets gång.

Efter att det till och med Karlfeldt varit så efterfrågat att skildra det gamla svenska fosterlandet kommer nya litterära värden och tar över, däribland det nydanande och modernistiska. Det nydanande hyllades visserligen redan hos Heidenstam, då han sade ha infört nya element i vårt lands vitterhet, men dock då inte i modernismens anda. Anders Palm diskuterar Svenska Akademiens årliga prismotiveringar och hävdar att ju ”längre fram på 1900-talet man går för att rekapitulera Akademiens värdesättningar, desto tydligare kan man avläsa dels betydelsen av konstnärlig förnyelse i modernistisk anda, dels inriktningen på geografisk, kulturell och samtidspolitisk representativitet” samt ”av tidlös allmänmänsklighet”.⁶⁹ Utifrån detta kan fastslås att Akademiens prismotiveringar tycks formatera pressens mottagande – om Akademien hyllar det modernistiska verkar pressen göra det också.

De två kvinnliga pristagarna – Lagerlöf och Sachs – är de enda som av pressen tydligt hyllas för deras förmåga att beröra och väcka känslor hos sina läsare. De hyllas för sin emotionalitet, Lagerlöf även för sin fikcionalitet och fantasikraft vilket troligen hänger samman med hennes förmåga att beröra. Skillnaden dem emellan är dock att Lagerlöf främst omskrivs för att beröra och väcka känslor hos det svenska folket medan Sachs gör detsamma på ett mer allmänmänskligt plan, om än kanske mest hos det judiska folket. Att det enbart är de två kvinnorna som omskrivs för sin emotionalitet är intressant men eftersom de resterande tio kvinnliga pristagarna inte har studerats ska nog inte slutsatsen dras för långt vad gäller denna framträdande skillnad mellan de manliga och kvinnliga författarna.⁷⁰

Fler likheter mellan pristagare kan skönjas. Mottagandena av Lagerkvist och Tranströmer ter sig slående lika. De omskrivs båda som redan utbredd lästa och hyllade samt i stor omfattning översatta. De beskrivs som existentiella, allmänmänskliga, mer stillsamma och icke offentligt framträdande personer. Vidare visas, kanske inte överraskande, att de båda poeterna Tranströmer och Karlfeldt har något gemensamt vad gäller poeticiteten. Att lyriken som genre fått litteraturpriset betraktas i samtliga artiklar som något positivt. I fråga om

⁶⁹ Palm, s. 301.

⁷⁰ Därför vore det intressant att sammanföra Nils-Olov Hagens och Gunnel Johanssons studie om enbart de kvinnliga pristagarna med denna om enbart de svenska samt inkludera även resterande pristagare. För att i ett genusperspektiv, med fokus på kvinnligt och manligt, se om denna skillnad vad gäller emotionalitet i pressens bemötande av pristagarvalen förekommer vid flera tillfällen.

interrogativitet finns samband mellan Martinson och Johnson. De hyllas för sina politiska engagemang vilket åter igen stärker det att Akademiens motiveringar tycks påverka pressens uppfattningar, med tanke på Palms utlåtande om Akademiens ökade fixering vid samtidspolitisk representativitet. Det existentiella och universella som värde styrker även det Palms resonemang, om den tidlösa allmänmänskligheten ökande betydelse för Akademien, då det från och med Lagerkvist omskrivs också i pressen rörande varje pristagare.

Vidare tycks mångsidighet som litterärt värde uppskattas fram till och med Lagerkvist. Kanske finns inte ett så utbredd krav på att vara mångsidigt begåvad och verksam inom flera genrer i modernare tider. Inom litteraturen kanske en mer specialiserad inriktning börjat accepteras, liksom inom övriga yrkesgrenar. Intressant nog och lite förvånande kommenteras också samtliga pristagares, med undantag av Johnsons, religiösa orientering eller intresse. Är det något som under hela 1900-talet bidragit till ett högre litterärt värde, kan man fråga sig. Vad gäller pristagarnas ålder så kommenteras den inte någon av artiklarna. Deras bakgrund lyfts fram gällande Martinson och Johnson, könstillhörigheten enbart vad gäller Lagerlöf i *Östgöta Correspondenten* då det ses som positivt att hon är kvinna.

Vad gäller det språkliga verkar det vara ett bestående litterärt värde, nästan samtliga pristagare hyllas för denna gren av poeticiteten. Det att präglas av en idealitet återkommer endast lite då och då, antagligen för att kritikerna stundom påminns om att relatera pristagarnas diktning till Nobels testamente och stadgar där idealitet är ett krav för utmärkelsen. En övergripande likhet mellan mottagandet av Johnson, Martinson och Karlfeldt är att de båda valen väckt stor debatt. Det första på grund av pristagarnas ställning i Svenska Akademien, det andra på grund av den postuma utdelningen. Visserligen väckte även valet av Tranströmer viss debatt men inte en i närheten lika häftig.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

I den här studien har jag försökt att systematiskt studera och kartlägga pressens mottagande vid offentliggörandet av svenska Nobelpristagare i litteratur. Jag har även jämfört och försök visa på viktiga likheter och skillnader i den mediala bevakningen av de sju prisen. En tydlig förändring har kunnat visas vad gäller såväl den mediala presentationen och förhållandet till svenskheten som vilka litterära värden som framhållits. I följande avsnitt lyfts de mest intressanta och anmärkningsvärda resultaten fram för att diskuteras. Jag försöker också peka

på flera sätt genom vilka det vore möjligt att, med utgångspunkt i dessa resultat, gå vidare och göra en större studie om Nobelprisets medialisering.

Ofta har det sagts att Nobelpriset i litteratur är en betydelsefull faktor till att författare blir celebriteter, kända och mer lästa. I detta fall ter det sig så att de svenska, för svenskarna, redan är etablerade och välbekanta namn. Men kanske har prisutmärkelsen medfört att författarna blivit kända också i utlandet. Och omvänt, då en utländsk författare tilldelats Nobelpriset har kanske denne blivit känd i Sverige och för svenskarna. Detta har inte varit syftet att undersöka här, men vore likväl intressant att göra genom att utöka studien till att omfatta även utländsk press. En annan hypotes som vid en sådan vidare undersökning skulle kunna prövas är att uppmärksamheten, pådraget från pressen, blivit större då det egna landets författare tilldelats priset.

Även en mer omfattande studie skulle kunna genomföras om man valt att undersöka fler tidningar, exempelvis även kvällspress och tidningar med annan politisk färg. Detta var först tanken här, att även använda den vänsterorienterade *Norrskensflamman* som funnits under hela prisperioden, men den har tyvärr inte varit möjlig att få tillgång till under detta arbete. Intressant vore även att följa medias utveckling och inkludera även radio, tv och inte minst internet i studien. Vad skedde med Nobelprisrapporteringen när radion under 1920-talets andra hälft slog igenom? Eller när tv:n gjorde detsamma under 1960-talet? Och sist, vad har hänt sedan internet fått sitt stora genomslag med bloggar och debattforum? Denna medieutveckling har otvivelaktigt gjort att Nobelpriset och dess pristagare fått en mer mångsidig rapportering, den har medfört att en explosion av uppmärksamhet riktats mot pristagarna som inte varit möjlig för de allra första.

Genom att jämföra pressens framställning av pristagarna före respektive efter att de tilldelats priset, skulle ytterligare en fördjupning av studien vara möjlig. Då skulle man kanske kunna se om bilden av författarna och kändisskapen har förändrats av priset. Har det gjort dem än mer kända? Dyker de möjligen upp i andra slags reportage, sådana som inte har att göra med det rent litterära? Kanske används deras namn och persona som varumärke?

Något som är anmärkningsvärt vad gäller den mediala delen av studien är att Lagerlöf inte får mer plats i tidningarna. Ovan har konstaterats att artiklarnas omfång och antal givetvis är avhängigt pressens och papperstidningens ökade storlek och sidantal. Men värt att notera vad gäller Lagerlöf är att författaren Ellen Key, i princip lika stor och känd, får anmärkningsvärt mycket mer plats i tidningarna dagarna då det rapporteras om Nobelpriset. Key firar nämligen 60-årsdag. Den tionde december 1909 tillägnas inte heller "Dagens text" Lagerlöf, utan istället Nobelpriset i fysik. Varför får Lagerlöf inte mer publicitet? Det tycks åtminstone i vårt

perspektiv lite märkligt. Uppmärksamheten kring Ellen Key kan inte förklaras av att Lagerlöf är kvinna, och därav skulle få stå tillbaka för en manlig kollega, men möjligen kan det vara ett tecken på att jämna födelsedagar förr kunde väcka ett lika stort – eller större – medialt intresse som ett Nobelpris. Idag känns detta rätt otänkbart. Att ”Dagens text” tillägnas fysikpriset istället för Lagerlöfs litteraturpris får nog här, tyvärr, förbli ett mysterium. Kanske är det ett uttryck för att naturvetenskap förr på ett mer självklart sätt än idag tillhörde kultur och allmänbildning.

I fråga om svenskhet och förhållandet till denna så har, som ovan konstaterats, någonting förändrats i pressens framställning. Det verkar ha hänt något på ett mer allmänt och övergripande plan i vårt samhälle. Det är mycket svensktätt bland pristagarna under 1900-talets första hälft, tre ur samma generation får priset. En ny syn på svenskheten har gjort sig synlig. Vi har under åren blivit mer och mer ödmjuka, antagligen därför att vi insett att Sverige är ett mycket litet land i en global litteratursfär där även förr mer okända nationer som exempelvis Kina och Japan även ingår. Till en början sågs författarnas svenskhet som ett plus i pressens bedömning av dem – kanske ansåg man att det skulle vara gott för världslitteraturen att ta del av detta svenska. Efter andra världskriget blev det istället ett plus att författarna var internationella och universella, en del av världslitteraturen. Denna svängning blir begriplig i relation till den ställning nationalismen hade – aktad till en början, mer förknippad med sträng konservatism och fascism senare.

Varför 1974 års val väckte så stor och häftig debatt är en relevant och viktig fråga att här diskutera. Källstrand visar att det ofta, åtminstone under Nobelprisets första tid, parallellt förekom uppskattande artiklar om individuella pristagare och kritiska artiklar om pristagarna som grupp. Likaså har denna studie visat att man kritiserat Akademien samtidigt som pristagarna individuellt har hyllats. Källstrand menar att, bland annat, detta visar på de många och ibland motsägande bilderna som finns av priset.⁷¹

Vad gäller Martinson och Johnson så är det just Akademien som grupp och institution som kritiserats snarare än själva författarna, deras verk, gärning eller nationstillhörighet. Även om det ibland antyds att de inte är kända utomlands, översatta, eller föreslagna från utländskt håll så är det just deras ställning och stolar i Akademien som kritiserats. Men varför väljer pressen att så hårt gå på detta val, när Akademien egentligen gjort detsamma då de givit de dåvarande akademiledamöterna Heidenstam och Lagerkvist priset? En hypotes är att kritiken förstärks i och med att de är just *två* ledamöter som får priset men en sådan förklaring är inte tillräcklig.

⁷¹ Källstrand, s. 6.

Ser man istället kritiken i samband med 1970-talets samhällspolitiska klimat kan kanske en mer fullständig förklaring nås. Med bakgrunden att 70-talets politik var mycket samhällsorienterad, präglad av ett ifrågasättande av maktinstitutioner och etablissemang, så kanske 1974 års attack mot Akademien gör sig mer förståelig. Man var antagligen beredd att kritisera Akademien, för att vara en föråldrad och nationalistisk inriktad institution, på samma sätt som man var beredd att kritisera andra makthavare och institutioner vid denna tid.

Det som verkligen sticker ut i kritiken mot Martinson och Johnson är att de bådas akademikollega och kamrat Artur Lundkvist går ut i media och, om än med viss försiktighet, kritiserar valet. Lundkvist, som i egenskap av ledamot i Svenska Akademien är med och utser pristagarna. Han var 1974 ett stort namn i den litterära sfären, en stark auktoritet är det här som opponerar sig. Möjligen öppnade detta upp för många andra att kritisera. Kanske banade detta väg för andra att gå åt hårt, kanske blev det fritt fram när självaste Artur Lundkvist protesterar.

Nya litterära värden har gjort sig synliga i pressens bemötande under 1900-talets gång. Det folkligt svenska har tonats ner i takt med att samhällets förhållande till nationen har förändrats. Nya värden av universalitet och internationalitet har tagit över, vilket redan ovan har visats som en naturlig utveckling då vår syn på litteratur blivit vidare. Värdet av att vara mångsidig har även det mattats av under denna period. Med det i åtanke kan blicken vändas mot den allmänna kritik som Svenska Akademien har fått utstå i modernare tid på grund av att litteraturpriset ofta tilldelats smala och relativt okända författare. ”Äntligen!” utbrast komikern Gert Fylking några gånger under 1990-talet då priset offentliggjordes, då på ett annat sätt än ordet brukades 2011. Det var med ironi Fylking utbrast detta, skämtet gick ut på att ingen visste vem pristagaren var.⁷² Reaktionen på att de svenska pristagarna skulle vara alltför smala eller okända för att tilldelas Nobelpris går inte att finna i undersökta artiklar. Dessa pristagare är givetvis alldeles för välbekanta för oss svenska men kanske ser det annorlunda ut i utländsk press? Återigen hävdar jag att det vore intressant att inkludera även utländsk press i studien.

Att det vid offentliggörandena, förutom vad gäller Lagerlöf, aldrig kommenteras eller ifrågasatts huruvida pristagaren är kvinna eller man kan nog bara konstateras, och hos någon kanske beklagas. Det att pristagarnas ålder aldrig kommenteras är desto mer intressant med tanke på att åldern konstant höjs från Lagerlöf till Tranströmer. Lagerlöf är enkom 51 år när hon får priset, Heidenstam 57. Karlfeldt levde visserligen inte då han tilldelades priset men

⁷² Källstrand, s.1.

var 55 år 1919 då han tackade nej. Vidare var Lagerkvist 60 år, Sachs fick det på sin 75-årsdag, Martinson var 70, Johnson 74 och till sist Tranströmer som var 80 år. Kan detta visa att Svenska Akademiens syn på litteraturpriset blivit ännu mer av ett livsverkpris med åren? Kanske vad gäller de svenska, men för att dra några större slutsatser måste samtliga, även de utländska, pristagarna studeras. Och faktiskt är det så att Theodor Mommsen, som fick 1902 års litteraturpris, var hela 85 år gammal. Men hypotesen om att Nobelpriset utvecklats mer och mer till ett livsverkpris kan stärkas genom att referera till 1907 års pristagare Rudyard Kipling. Han innehar rekordet i Nobelprisets ungdomliga då han endast var 42 år gammal då han tilldelades priset. Att en så ung författare skulle erhålla litteraturpriset idag känns nog för de flesta i det närmaste otänkbart. Hursom har frågan kanske anmärkningsvärt nog inte aktualiserats i detta pressmaterial.

Vad pressen tyckt, hur de bemött och värderat de svenska pristagarna har klarlagts. Men de värderingsmönster som ligger bakom priset, anledningen till varför just Lagerlöf, Heidenstam, Karlfeldt, Lagerkvist, Sachs, Martinson, Johnson och Tranströmer tilldelats kan enbart prisjuryn, Svenska Akademien, svara på. Material som finns i Svenska Akademiens arkiv är belagt med 50 års sekretess och innehåller bland annat Nobelkommitténs utlåtanden, förlagsskrivelser och brev mellan akademiledamöterna.⁷³ Det vore intressant att jämföra denna Svenska Akademiens hemliga diskussion med pressens offentliga. I *Litterära Nobelpriset: Principer och värderingar bakom besluten* redogör Kjell Espmark för händelserna bakom kulisserna, hur det inom Svenska Akademien resonades kring valen av pristagare.⁷⁴ Ännu har det inte gått 50 år sedan Martinson, Johnson och Tranströmer fått priset. Utlåtanden om dessa tre utgörs endast av Akademiens koncisa nomineringar, som Palm hävdar präglas av ”det intellektuellt kognitiva, det emotionellt etiska och det språkkonstnärligt estetiska.”⁷⁵ Det sanna, det rätta, det sköna som Tegnér uttryckte det på sin tid. Så låt vänta några år innan en vinkel som ovanstående kan läggas till studien om mina åtta Nobelpristagare.

De skillnader och likheter som framträtt i min studie är samtliga självfallet bundna till de olika författarskapen, men några också till tiden. Samhälle, världssyn, politik, press och smak har förändrats genom åren. Vilket gjort att den offentliga pressdebatt som förekommit kring de svenska Nobelpristagarna i litteratur har sett olika ut, förändrats i takt med tidens gång. De aderton besitter en oerhört stor maktposition och ett digert ansvar som utdelare av ett Nobelpris, som innebär såväl litterär status och prestige som en smärre förmögenhet. Givetvis

⁷³ Kjell Espmark, *Litteraturpriset. Hundra år med Nobels uppdrag* (Stockholm 2001), s. 7.

⁷⁴ Kjell Espmark, *Det litterära Nobelpriset. Principer och värderingar bakom besluten* (Stockholm 1986).

⁷⁵ Palm, s. 303.

är det svårt för Akademien att förvalta detta ansvar, dessutom ständigt ifrågasatta av press. De aderton får stå som representant för hela den svenska litterära världen, inför utlandet, vilket gör ansvaret än tyngre. Som min studie har visat, så är det egentligen aldrig pristagarna och deras litteratur som pressen kritiserar utan snarare Svenska Akademien.

I den här studien har förhållandet mellan pressen och Svenska Akademien också ofta hamnat i fokus. När Akademien själv uttalar sig om sina pristagarval betonar man alltid sin självständighet och sitt oberoende. Men samtidigt verkar förstås Akademien i en alltmer medialiserad tid där deras val som vi sett blir mer och mer uppmärksammade nationellt och internationellt och i allt fler mediala former. Jag har försökt peka på några viktiga tendenser i pressens reaktionsmönster när svenska författare tilldelats litteraturpriset. Låt oss göra tankeexperimentet att Tomas Tranströmer skulle ha presenterats på samma sätt som Annerstedt beskrev Selma Lagerlöf, som ett författarskap vars rötter är djupt rotade i den svenska myllan och som uttrycker den svenska folksjälen innersta djup. Detta går förstås av många skäl inte att tänka sig. Istället presenterades 2011 års pristagare av Akademien och däribland av Per Wästberg, ordförande i Nobelkommittén för litteraturpriset, som en författare allt annat än svensk. Det framhölls hur Tranströmer nominerats av utländska författare och världsnamn och att han funnits med på nomineringslistan länge. Han var dessutom översatt till inte mindre än sextio språk, det betonades att han var en av världens mest översatta poeter och att han med sin poesi berört hela mänskligheten och inte bara svenskar. Mot bakgrund av de tendenser jag frilagt står det klart att ingen författare presenterad som pristagare i kraft av sin svenskhet skulle gå okritiserad genom den moderna mediabevakningen. Medierna skulle antagligen inte heller idag, och efter mediastormen 1974, acceptera att en akademiledamot tilldelades priset. Moderna press- och Akademievärden som universalitet, oberoende och tidlöshet går på tvärs mot gamla priskriterier, och en tid då svenskhet var ett egenvärde och akademiledamotskap ett kvalitetskriterium. Tomas Tranströmer är förvisso en fantastisk poet, men också en poet som i denna nya tid kan tilldelas ett Nobelpris: ett författarskap universellt giltigt, tidlöst aktuellt, oberoende och utan band till institutionerna.

Nästa gång någon utropar ”äntligen!” vid offentliggörandet av Nobelpristagare har jag goda kunskaper för att avgöra om det är sagt med ironi eller i välmening. Ty för att veta det krävs insikter om hur pressens värden och värderingar förändrats och förvandlats.

ARTIKELFÖRTECKNING

SELMA LAGERLÖF

- ”En liten julklapp från Nobelpristagarinnan”, *Dagens Nyheter* 1909.12.10.
- ”För pristagarinnan i litteratur”, *Svenska Dagbladet* 1909.12.11.
- ”Nobelfesten igår”, *Östgöta Correspondenten* 1909.12.11.
- ”Selma Lagerlöf mottar litteraturpriset”, *Dagens Nyheter* 1909.12.11.
- ”Selma Lagerlöf”, *Svenska Dagbladet* 1909.12.11.
- ”Årets Nobelpristagare. Selma Lagerlöf.”, *Östgöta Correspondenten* 1909.12.11.
- ”Årets samtliga Nobelpristagare här.”, *Dagens Nyheter* 1909.12.10.

VERNER VON HEIDENSTAM

- J. L., ”Romain Rolland och V. von Heidenstam tilldelade de båda Nobelprisen i litteratur.”, *Dagens Nyheter* 1916.11.10.
- Korrespondent rapporterar, ”Nobelprisen i litteratur. En norsk kommentar till utdelningen.”, *Svenska Dagbladet* 1916.11.11.
- ”Nobelprisen i litteratur för 1915 och 1916. Romain Rolland och Verner von Heidenstam pristagare”, *Östgöta Correspondenten* 1916.11.10.
- ”Rolland och Heidenstam litterära Nobelpristagare. Den förre för 1915, den senare för 1916; 1914 års pris blir biblioteksfond.”, *Svenska Dagbladet* 1916.11.10.

ERIK AXEL KARLFELDT

- ”Nobelpriset i litteratur till E. A. Karlfeldt”, *Östgöta Correspondenten* 1931.10.09.
- ”Nobelpriset till Karlfeldt. Beslut igår av Svenska akademien. Valet ägde rum en månad tidigare än vanligt. Stadgeenligt.”, *Svenska Dagbladet* 1931.10.09.
- Korrespondent rapporterar, ”Hur beslutet mottogs i grannländerna”, *Svenska Dagbladet* 1931.10.09.
- ”Årets Nobelpris åt E. A. Karlfeldt.”, *Dagens Nyheter* 1931.10.09.

PÄR LAGERKVIST

- ”André Gide blev djupt gripen, skrev företal till ’Barabbas’”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Axel Strindberg: Han har aldrig kompromissat”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”A. Österling: Varje verk del av en helhet”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- D. V., ”England: Pär Lagerkvist fullständigt okänd utanför konnässörernas lilla krets”,
Dagens Nyheter 1951.11.16.
- ”Fjärde svensken som får nobelpriset i litteratur”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- Gauffin, B. G., ”Skolminne kom Pär Lagerkvist att bryta integritetens skal”, *Svenska
Dagbladet* 1951.11.16.
- Griggs, ””Bödeln’ i tur att utges på franska”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Gunnar Ekelöf: Småländska ursprunget i tidigare noveller”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- Hallén, Sven, ”Hedersgäst hos verkligheten”, *Dagens Nyheter* 1951.11.16.
- ”Han har aldrig kompromissat”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Harriet Bosse: Folk begrep inte i början”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”K. R. Gierow: Stilbrytare och stilskapare”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- Lagercrantz, Olof, ”Pär Lagerkvist”, *Dagens Nyheter* 1951.11.16.
- ”Lagerkvist blir bestseller i latinamerikanska länder”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Lagerkvist inbjuds komma till USA”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Lagerkvist nästan okänd i Italien”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Lagerkvist på teater i Köln”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Nobelpriset till Pär Lagerkvist. Allvarlig diktare skämtade glatt. Konstnärlig kraft, djup
självständighet”, *Dagens Nyheter* 1951.11.16.
- ”Olov Hartman: Djupsinne insprängt i hela hans diktning”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- Perpetua, ”Skalden tog emot hemma förtegen men älskvärd”, *Dagens Nyheter* 1951.11.16.
- ”Pär Lagerkvist”, *Östgöta Correspondenten* 1951.11.16.
- ”Pär Lagerkvist – dikt och data”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Pär Lagerkvist fick Nobelpriset i litteratur”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Pär Lagerkvist fick Nobelpriset i litteratur”, *Östgöta Correspondenten* 1951.11.16.
- ”Radio: Pär Lagerkvist till ära”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- Selander, Sten, ”Den svenske nobelpristagaren”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Specialnummer av engelsk tidning”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Stark anknytning till Norge”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.
- ”Stilla glädje i diktarhuset”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

”Svenskläraren: Lagerkvist en av många”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

Wahlund, Per Erik, ”Pär Lagerkvist som teaterkritiker i Sv. D.”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

Öste, Alfred, ”En mästare på tre fält”, *Svenska Dagbladet* 1951.11.16.

NELLY SACHS

”Båda skriver om judiska folket”, *Östgöta Correspondenten* 1966.10.21.

”Delat Nobelpris”, *Dagens Nyheter* 1966.10.21.

”Dr Anders Östling: Pristagarna representerar Israels budskap till vår tid”, *Svenska Dagbladet* 1966.10.21.

Friesen, Hans von, ”Västtysk tillfredsställelse över Nelly Sachs’ pris”, *Svenska Dagbladet* 1966.10.21.

Höök, Marianne, ”Nelly Sachs började skriva för att överleva”, *Svenska Dagbladet* 1966.10.21.

Julén, Björn, ”Flykt och hem – motiv hos Nelly Sachs”, *Svenska Dagbladet* 1966.10.21.

Lagercrantz, Olof, ”Nobelpris till Nelly Sachs: Den pågående skapelsen”, *Dagens Nyheter* 1966.10.21.

Malice, ”Efter så stora grymheter tillhör man ingen nation”, *Dagens Nyheter* 1966.10.21.

”Nelly Sachs och Samuel Agnon delar Nobelpriset i litteratur”, *Östgöta Correspondenten* 1966.10.21.

”Priset till Bergsunds strand 23. Nelly Sachs – Agnon”, *Dagens Nyheter* 1966.10.21.

”Pristagarinnan fyller 75 år på Nobeldagen”, *Östgöta Correspondenten* 1966.10.21.

”Två delar Nobels litteraturpris. Lagerlöf räddade Nelly Sachs 1940”, *Svenska Dagbladet* 1966.10.21.

HARRY MARTINSON OCH EYVIND JOHNSON

”De fick sina pris”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

Edberg, Ulla-Britt, ”Då tystnade journalisterna...”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

Eneberg, Kaa, ”En ’bekräftelse’ från Akademien”, *Dagens Nyheter* 1971.10.04.

Eneberg, Kaa, ”’Vi diskriminerar ej minoriteter!’”, *Dagens Nyheter* 1974.10.04.

Franzén, Lars-Olof, ”Martinson och Johnson”, *Dagens Nyheter* 1974.10.04.

”Hedrade och plågade”, *Dagens Nyheter* 1974.10.04.

”De svenska Nobelpristagarna: ’Ingen författare finns som är bäst i världen’”, *Östgöta Correspondenten* 1974.10.04.

Janzon, Åke, ”Kommentar till ett guldregn”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

Lagercrantz, Olof, ”Nobelpris med svenskar”, *Dagens Nyheter* 1974.10.04.

Lagercrantz, Olof & Wizelius, Ingemar, ”Årets Nobelpristagare i litteratur. Två självlärda ur arbetarklassen”, *Dagens Nyheter* 1974.10.04.

Lundberg, Bengt, ”Nobelpris till svenska diktare”, *Östgöta Correspondenten* 1974.10.04.

Nordström, Torbjörn, ”Litteraturpriset till – vem tror ni?”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

”Nobelpris till svenska diktare”, *Östgöta Correspondenten* 1974.10.04.

”Okända utomlands”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

”Priset endast till utlänningar”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

Rådahl, Eva, ”Man är alltid rädd för översättningar”, *Östgöta Correspondenten* 1974.10.04.

Westman, Barbro, ”Populärt val – men principiellt fel?”, *Svenska Dagbladet* 1974.10.04.

TOMAS TRANSTRÖMER

Barkman, Clas, ”Tidigare val av svenska Nobelpristagare hårt kritiserade”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06 (<http://www.dn.se/kultur-noje/tidigare-val-av-svenska-nobelpristagare-hart-kritiserade>).

”Björn Wiman: Tranströmer är överlägsen”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06 (<http://www.dn.se/kultur-noje/bjorn-wiman-transtromer-ar-overlagsen>).

Boldemann, Marcus, ”Hemma hos Tomas Tranströmer strax före klockan ett”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06 (<http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/hemma-hos-tomas-transtromer-strax-fore-klockan-ett>).

Bolling, Anders m fl, ”Världspressen: Ledande nyskapare”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06 (<http://www.dn.se/kultur-noje/varldspressen-ledande-nyskapare>).

Ekman, Michel, ”Tranströmer visar storheten i det vardagliga”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.06 (http://www.svd.se/kultur/understrecket/transtromer-visar-storheten-i-det-vardagliga_6530874.svd).

Hellekant, Johan & Neuman, Ricki, ”Hyllas över hela världen”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.07 (http://www.svd.se/kultur/hyllas-over-hela-varlden_6534461.svd).

Johansson, Linnea, ”Premiär för Tranströmer-pjäsen imorgon”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06 (<http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/premiar-for-transtromerpjas-imorgon>).

- ”Nobelpriset till Tomas Tranströmer”, *Östgöta Correspondenten* 2011.10.06
(<http://www.corren.se/Kultur/?articleId=5800245>).
- Schueler, Kaj, ”Han finner djupet i enkelheten”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.06
(http://www.svd.se/nyheter/inrikes/nobel-kommentar-kaj-schueler_6531316.svd).
- ”Tranströmer glad att poesi prisas”, *Östgöta Correspondenten* 2011.10.06
(<http://www.corren.se/Kultur/?articleId=5800486>).
- TT Spektra, ”Medelstort intresse utomlands”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.06
(http://www.svd.se/nyheter/inrikes/begransat-intresse-utomlands_6531148.svd).
- TT Spektra, ”Nobelpris överraskade fransmännen”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.07
(http://www.svd.se/kultur/nobelpris-overraskade-fransmannen_6533685.svd).
- TT Spektra, ”Tranströmer får Nobelpriset i litteratur 2011”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06
(<http://www.dn.se/kultur-noje/nobelpriset-i-litteratur-2011>).
- TT Spektra, ”Valet av Tranströmer välkomnas”, *Svenska Dagbladet* 2011.10.06
(http://www.svd.se/kultur/valet-av-transtromer-valkomnas_6531358.svd).
- TT Spektra, ”Här möter Tomas Tranströmer pressen”, *Dagens Nyheter* 2011.10.06
(<http://www.dn.se/kultur-noje/har-moter-tomas-transtromer-pressen>).

LITTERATURFÖRTECKNING

- Allén, Sture & Espmark, Kjell, *Nobelpriset i litteratur* (Stockholm 2001).
- Espmark, Kjell, *Litteraturpriset. Hundra år med Nobels uppdrag* (Stockholm 2001).
- Espmark, Kjell, *Det litterära Nobelpriset. Principer och värderingar bakom besluten* (Stockholm 1986).
- Johansson, Alf W, ”Synpunkter på svensk nationalism”, i *Folkets historia*, 1993:3.
- Källstrand, Gustav, ”Medaljens framsida: Nobelpriset i svensk dagspress 1897-1911”
(opublicerat avhandlingskapitel).
- Määttä, Jerry, ”Pengar, prestige, publicitet. Litterära priser och utmärkelser i Sverige 1786-2009”, *Samlaren*, 2010: årg. 131.
- Nyblom, Andreas, *Ryktbarhetens ansikte. Verner von Heidenstam, medierna och personkulten i sekelskiftets Sverige* (Stockholm 2008).
- Palm, Anders, ”Egenart, egenskaper, egenvärde. Bidrag till en litterär värdeteori”, i *Litteraturens värden*, red. Mortensen, Anders (Stockholm 2009).

Toijer-Nilsson, Ying, *Du lär mig att bli fri: Selma Lagerlöf skriver till Sophie Elkan*
(Stockholm, 1992).